

УДК 343.156

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.48>

О. Г. Журавльов

аспірант кафедри кримінального процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ВИЗНАЧЕННЯ ХАРАКТЕРНИХ ОЗНАК АПЕЛЯЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

В статті автор аналізує сутність та ознаки апеляційного кримінального провадження. Автор звертає увагу, що в кримінальному процесі апеляційне провадження також наділене такою специфічною ознакою як наявність опосередкованих повноважень суду апеляційної інстанції по відношенню до суду першої інстанції. Лише суд апеляційної інстанції має право змінити чи скасувати рішення суду першої інстанції. Такий порядок здійснення судового контролю гарантує незалежність судової влади від впливу будь-яких інших фізичних чи юридичних осіб, а також незалежність суддів між собою. Відповідно, хоча суд апеляційної інстанції, скасовуючи чи змінюючи судові рішення, може констатувати помилку або порушення з боку суду нижчої інстанції в процесі здійснення правосуддя, така констатація не буде тягнути за собою відповідальність, до якої можна було б притягнути суддів першої інстанції (хоча такі позиції активно обговорювалися та продовжують обговорюватися). Відповідно, судовий контроль з боку суду апеляційної інстанції хоча і може реалізовуватися шляхом зміни чи скасування судового рішення, проте напряду не впливає на самих суддів. Така обставина відрізняє апеляційний контроль від інших «стандартних» видів контролю.

І хоча суд апеляційної інстанції приймає рішення відносно кримінального провадження, а не відносно суду, який виніс відповідне судові рішення, все одно він може встановлювати обов'язки, які мають бути виконані судом нижчої інстанції. В даному випадку мова ведеться про випадки, коли суд апеляційної інстанції скасовує судові рішення суду першої інстанції та призначає новий розгляд. Хоча розгляд буде відбуватися за правилами і порядком, передбаченим кримінальним процесуальним законодавством, та у межах висунутого обвинувачення, а суд апеляційної інстанції не в праві вмішуватися в порядок такого судового розгляду, все одно суд першої інстанції буде враховувати ті обставини, які будуть зазначені в судовому рішенні суду апеляційної інстанції. Скасовуючи вирок чи ухвалу, суд апеляційної інстанції обов'язково зазначає, в чому саме проявлялися ті чи інші процесуальні порушення, які прямо чи опосередковано будуть впливати на новий судовий розгляд.

Ключові слова: кримінальне провадження, апеляційне провадження, суд апеляційної інстанції, повноваження суду апеляційної інстанції.

Постановка проблеми. Кримінальне провадження має відбуватися в такий спосіб, щоб були виконані всі завдання, які передбачені ст. 2 КПК України. Засади кримінального процесу мають забезпечувати власне правильність застосування всіх процедур, які визначені кримінальним процесуальним законодавством, щоб мінімізувати процесуальні помилки та порушення в процесі розслідування, розгляду та вирішення кримінальних пра-

вопорушень. Проте повністю уникнути помилок в процесі здійснення такої діяльності неможливо. Саме тому законодавець передбачив механізм перегляду тих чи інших процесуальних рішень, які впливають на обсяг прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Власне одним з основних таких механізмів є перегляд судових рішень. Згідно зі ст. 24 КПК України, «кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності

суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому цим Кодексом. Гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому цим Кодексом, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді» [2]. Саме тому, для кращого розуміння сутності даного інституту перегляду судових рішень, необхідно більш детально визначити його сутність та сформулювати характерні ознаки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематикою апеляційного провадження переймалися такі провідні вітчизняні вчені як Н.Р. Бобечко, Л.О. Богословська, В. Городовенко, М.І. Кулянда, В. Маринів, Є.А. Чернушенко та інші. В той же час необхідно зазначити, що і досі лишаються проблеми щодо повного розуміння сутності даного кримінального процесуального інституту, що вказує на необхідність продовження його вивчення.

Мета статті – дослідити сутність інституту перегляду судових рішень в апеляційному порядку та визначити характерні особливості апеляційного провадження.

Виклад основного матеріалу. Серед всіх форм оскарження рішень в першу чергу необхідно акцентувати увагу саме на апеляційному провадженні, адже навіть ЄСПЛ неодноразово зауважував, що право на апеляційне оскарження (на відміну від інших форм оскарження) якщо і може бути обмежене державою, то лише у виключних випадках. У Рішенні ЄСПЛ у справі «Воловік проти України» зазначається: «Суд вважає, що, приймаючи до уваги особливості порядку апеляційного оскарження за українським законодавством, право заявника на доступ до апеляційного суду було захищено основоположними гарантіями, передбаченими статтею 6 Конвенції. У цьому зв'язку Суд нагадує, що «право на суд», одним із аспектів якого є право доступу, не є абсолютним і може підлягати обмеженням; їх накладення дозволене за змістом, особливо щодо умов прийнятності апеляційної скарги. Проте такі обмеження повинні застосовуватись з легітимною

метою та зберігати пропорційність між застосованими засобами та поставленою метою» [2]. Дійсно, право на апеляційне оскарження не є абсолютним та може бути обмежене державою в тим межах та способах, які відповідають вимогам Конвенції та загальним засадам кримінального процесу. У Рішенні ЄСПЛ у справі «Кромбах проти Франції» зазначено, що «зокрема, перегляд вищим судом обвинувачення або вироку може стосуватися як питань права та фактів рішення, так і тільки питань права. Крім того, в окремих країнах обвинувачений, що бажає оскаржити вирок, іноді повинен дістати на це відповідний дозвіл. Однак будь-які зазначені в цьому положенні обмеження права на перегляд судового рішення, що містяться у національному законодавстві, за аналогією з правом на звернення до суду, закріпленим у пункті 1 статті 6 Конвенції, мають законні цілі та не порушують суті цього права» [3].

Таким чином встановлюються досить суворі вимоги до обмеження права на апеляційне оскарження. Як зазначає В. Городовенко, «у міжнародній практиці існують різні критерії забезпечення права на апеляційний перегляд справи, зокрема у кримінальних справах це право швидше означає наявність мінімальних та більш посилених стандартів, які не мають сприйматися як обмеження у захисті прав і основоположних свобод людини і громадянина. Водночас стосовно вітчизняної правової системи пункт 8 частини другої статті 129 Конституції України щодо забезпечення права на апеляційний перегляд справи висуває підвищені вимоги щодо здійснення права на апеляційне оскарження як складової права на судовий захист, ніж Конвенція та практика ЄСПЛ. Викладені аспекти стосовно забезпечення права на апеляційний перегляд справи у їх порівняльно-правовому сенсі настановляють на думку, що, з одного боку, у Конституції України щодо забезпечення апеляційного перегляду справи передбачений посилені рівень судового захисту прав особи порівняно, зокрема, з Конвенцією та практикою ЄСПЛ, що полягає у визначенні вперше на конституційному рівні обов'язкового перегляду кожної

справи через перевірку судом апеляційної інстанції прийнятого за результатом розгляду такої справи рішення суду на предмет його законності та обґрунтованості, з огляду на правильність встановлення у ньому фактів і застосування матеріальних та процесуальних норм права. З другого боку, якщо означену конституційну формулу сприймати як таку, що не вимагає апеляційного перегляду кожного так званого проміжного судового рішення, прийнятого у процесі розгляду справи, то це узгоджується з конвенційними стандартами забезпечення права на справедливий суд, зокрема щодо розумності строків розгляду справи, обов'язковості та остаточності рішення суду» [4, с. 96].

Відповідно до ч. 1 ст. 405 КПК України, «апеляційний розгляд здійснюється згідно з правилами судового розгляду в суді першої інстанції з урахуванням особливостей, передбачених цією главою» [1]. Тобто можна зробити попередній висновок, що процедура судового розгляду в апеляції та в суді першої інстанції є ідентичними, а тому там однаково будуть реалізовуватися засади кримінального процесу, в тому числі і галузеві. Проте цей висновок є вкрай передчасний, адже навіть в ст. 405 КПК України законодавець підкреслює, що в процесі здійснення апеляційного провадження мають застосовуватися особливі процедури, які передбачені Главою 31 КПК України. У зв'язку з цим необхідно встановити сутність та особливості самого апеляційного провадження.

Провадження в суді апеляційної інстанції – це «стадія кримінального процесу, в якій суд вищого рівня розглядає за апеляціями судові рішення, що не набрали законної сили» [5]. М. Й. Штефан зазначав, що апеляція – це «перевірення справи, тобто повторний розгляд за сутністю в повному обсязі чи в якійсь частині, з постановленням нового рішення» [6, с. 475]. На думку С. І. Чернооченко, «сутність апеляції полягає у новому (повторному) розгляді й вирішенні справи судом апеляційної інстанції» [7, с. 224]. В. І. Маринів стверджує, що «предметом апеляційного провадження можуть бути питання як факту, так і питання права» [8, с. 186, 191].

На думку Н. Р. Бобечка, «апеляційне провадження – це розпочата з ініціативи учасників судового провадження та регламентована кримінальним процесуальним законом діяльність суду апеляційної (а у деяких випадках й першої) інстанції з приводу оскарження рішень судів першої інстанції, слідчих суддів, які не набрали законної сили, щодо підготовки до апеляційного розгляду, а також розгляду апеляційною інстанцією як з фактичного, так і з юридичного поглядів матеріалів кримінального провадження, нових доказів з питань, викладених в апеляційних скаргах, та прийняття ним рішення про правосудність або неправосудність оскарженого вироку чи ухвали, з можливістю постановлення свого вироку або ухвали» [9, с. 33]. При цьому до завдань апеляційного провадження юридична доктрина відносить: «здійснення судового контролю за діяльністю судів першої інстанції, слідчих суддів та її результатами; запобігання набрання законної сили ухвал слідчих суддів, набрання законної сили та звернення до виконання неправосудних рішень судів першої інстанції; виправлення порушень у діяльності судів першої інстанції, слідчих суддів та запобігання цьому» [10, с. 13]. На підставі цього, «перед судом апеляційної інстанції у процесі перегляду кримінальних проваджень у порядку апеляційного провадження стоять такі завдання: а) не допустити виконання незаконного, необґрунтованого та несправедливого вироку; б) швидко виправити допущені на попередніх стадіях помилки, прорахунки та порушення; в) забезпечити захист і реалізацію прав, законних інтересів учасників процесу; г) сприяти однаковому тлумаченню та застосуванню законів судами першої інстанції; д) забезпечити дотримання вимог соціальної справедливості у системі правосуддя. Загалом прийнятною є позиція, що такі завдання мають публічно-приватний характер: публічно-правовий інтерес держави полягає у захисті інтересів суспільства та держави, формуванні єдиної, стабільної судової практики, вдосконаленні правових норм, натомість приватно-правова зацікавленість особи полягає у захисті її прав, свобод та законних інтересів» [9, с. 45].

«Апеляційне провадження є окремою стадією кримінального процесу, яка суттєво відрізняється від судового провадження в суді першої інстанції та касаційного провадження двома моментами: предметом (переглядаються тільки рішення місцевих судів) і процедурою (перегляд здійснюється шляхом повторного дослідження доказів в умовах безпосередності). Апеляція відрізняється від касації тим, що за скаргою кримінальне провадження розглядається не за письмовими матеріалами, а на основі нового, повного або часткового дослідження доказів, що були предметом розгляду суду першої інстанції, а також знову наданих сторонами або витребуваних судом, тобто на основі проведення з'ясування обставин і перевірки їх доказами. Результатом розгляду кримінального провадження в апеляційній інстанції може бути ухвалення нового вироку» [11, с. 120].

«Безперечно, апеляційне провадження має вагомий позитивний юридичний та соціально-психологічний ризик, які мають бути комплексно враховані при аналізі апеляційного провадження у кримінальному процесі. Тому висвітленню цих питань присвячено окремий розділ цього дисертаційного дослідження. Зрештою можливість апеляційного оскарження рішення місцевого суду забезпечує громадянам захищати свої права, юридичні гарантії щодо справедливості юридичні гарантії щодо справедливості правосуддя, правосуддя, що полягають у тому, що сам факт апеляційного перегляду полягають у тому, що сам факт апеляційного перегляду кримінального провадження кримінального провадження дає змогу усунути помилки, які були допущені усунути помилки, які були допущені під час першого судового розгляду під час першого судового розгляду. Крім того, апеляція (як і касація) має важливе соціально-важливе соціально-психологічне значення: психологічне значення: усвідомлення того усвідомлення того, що рішення, що рішення суду першої інстанції не остаточне, сприятливо й заспокоїливо діє як на суду першої інстанції не остаточне, сприятливо й заспокоїливо діє як на сторони, які беруть участь у судовому

розгляді, так і на все суспільство, яке оспостерігає за спостерігає за перебігом кримінального провадження. кримінального провадження» [12, с. 46].

У юридичній літературі виділяють такі характерні ознаки апеляції: «апеляція подається на рішення суду, яке не вступило в законну силу; справа за апеляцією передається на розгляд вищого суду; подання апеляції зумовлюється неправильністю рішення суду першої інстанції неправильне встановлення фактичних обставин справи або в неправильне застосування закону апеляційний суд при перегляді справи розглядає як питання факту, так і питання права виконання рішення, яке оскаржено в апеляційному порядку, призупиняється (крім випадків негайного виконання рішення); повноваження апеляційного суду при перегляді справи обмежені. Вимоги, які не були предметом рішення суду першої інстанції, не можуть бути пред'явлені в апеляційному провадженні» [13, с. 10]; «можливість оскарження вироків, що не набрали законної сили, розгляд справи судом вищого рівня, надання права на апеляційне оскарження усім учасникам кримінального судочинства, інтересів яких стосується судові рішення, обов'язкова вказівка в апеляційних скаргах, у чому полягає неправильність судового рішення, та доводи на обґрунтування апеляції, перевірка законності та обґрунтованості судового рішення, можливість апеляційної інстанції провести судові слідство та ухвалити нове судові рішення» [14, с. 105–106]; «певна послідовність дій, чітко регламентована законодавством, залучення певного кола суб'єктів, надання цим суб'єктам відповідного кола прав, обов'язкова наявність кінцевого результату – прийняття власного рішення» [15, с. 14]; «об'єктом перевірки є судові рішення, ухвалені судами першої інстанції, які не набрали законної сили, суд апеляційної інстанції досліджує як фактичну, так і юридичну сторону справи, ревізійний порядок перегляду судового рішення судом апеляційної інстанції, справа за апеляцією розглядає суд вищого рівня, право суду апеляційної інстанції ухвалювати свій вирок (постановити ухвалу)» [16, с. 173–175]; «перевірка

судових рішень, які не набрали законної сили, можливість перевірки законності, обґрунтованості та справедливості судових рішень, можливість проведення повторного дослідження доказів, можливість постановлення свого вироку та ухвали про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, визначення меж апеляційного розгляду апеляційними скаргами, дія правила про недопустимість погіршення становища обвинуваченого» [17, с. 112] тощо.

І хоча даний перелік є досить повний, необхідно також звернути увагу на таку специфічну ознаку як повноваження суду апеляційної інстанції по відношенню до судового рішення, яке ним переглядається. В першу чергу необхідно підкреслити, що лише суд апеляційної інстанції має право змінити чи скасувати рішення суду першої інстанції. Такий порядок здійснення судового контролю гарантує незалежність судової влади від впливу будь-яких інших фізичних чи юридичних осіб, а також незалежність суддів між собою. Відповідно, хоча суд апеляційної інстанції, скасовуючи чи змінюючи судові рішення, може констатувати помилку або порушення з боку суду нижчої інстанції в процесі здійснення правосуддя, така констатація не буде тягнути за собою відповідальність, до якої можна було б притягнути суддів першої інстанції (хоча такі позиції активно обговорювалися та продовжують обговорюватися). Відповідно, судовий контроль з боку суду апеляційної інстанції хоча і може реалізовуватися шляхом зміни чи скасування судового рішення, проте напяму не впливає на самих суддів. Така обставина відрізняє апеляційний контроль від інших «стандартних» видів контролю.

Проте навіть в цьому випадку необхідно зазначити, що хоча суд апеляційної інстанції приймає рішення відносно кримінального провадження, а не відносно суду, який виніс відповідне судові рішення, все одно він може встановлювати обов'язки, які мають бути виконані судом нижчої інстанції. В даному випадку мова ведеться про випадки, коли суд апеляційної інстанції скасовує судові рішення суду першої інстанції та призначає новий

розгляд. Хоча розгляд буде відбуватися за правилами і порядком, передбаченим кримінальним процесуальним законодавством, та у межах висунутого обвинувачення, а суд апеляційної інстанції не в праві вмішуватися в порядок такого судового розгляду, все одно суд першої інстанції буде враховувати ті обставини, які будуть зазначені в судовому рішенні суду апеляційної інстанції. Скасовуючи вирок чи ухвалу, суд апеляційної інстанції обов'язково зазначає, в чому саме проявлялися ті чи інші процесуальні порушення, які прямо чи опосередковано будуть впливати на новий судовий розгляд. Дійсно, суд апеляційної інстанції не має права давати вказівки суду першої інстанції, як саме необхідно провести новий судовий розгляд. В той же час посилення на процесуальні порушення або, наприклад, на неповноту дослідження доказів суттєво вплинуть на те, як саме суд першої інстанції буде проводити відповідний розгляд.

Висновки і пропозиції. В цьому проявляється одна з характерних ознак апеляційного провадження – наявність опосередкованих повноважень суду апеляційної інстанції по відношенню до суду першої інстанції. Хоча апеляція, скасовуючи судові рішення суду першої інстанції, не може прямо давати вказівки і доручення щодо того, як саме необхідно провести новий судовий розгляд, суд першої інстанції в першу чергу буде враховувати те, що буде зазначено в судовому рішенні суду апеляційної інстанції. В цьому і будуть проявлятися «приховані» повноваження суду апеляційної інстанції по відношенню до нового судового розгляду судом першої інстанції.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Рішення ЄСПЛ «Воловік проти України», заява № 15123/03. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_336#Text
3. Рішення ЄСПЛ «Кромбах проти Франції». заява № 29731/96. URL: https://ips.ligazakon.net/document/SO2515?ed=2001_02_13

4. Городовенко В. Забезпечення права на апеляційний перегляд справи: конституційно-правовий аспект і міжнародні стандарти. Вісник Конституційного Суду України. 2018. № 6. С. 85–97.
5. Богословська Л. О. Апеляційне провадження: історія виникнення в Україні. Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи: матеріали наук. практ. конф. (18–19 квіт. 2002 р.). Київ; Харків: Юрінком Інтер, 2002. 206–209.
6. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Київ: Концерн «Видавничий Дім Ін Юре», 2005. 624 с.
7. Чернооченко С. І. Цивільний процес України: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 292 с.
8. Маринів В. Перегляд судових рішень у кримінальному процесі України: окремі питання. Вісник Академії правових наук України. 2011. № 4. С. 183–192.
9. Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Львів. нац. ун-т імені Івана Франка. Львів, 2016. 498 с.
10. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Львів. нац. ун-т імені Івана Франка. Львів, 2016. 43 с.
11. Кулянда М. І. Актуальність перегляду постанов судді та ухвал суду в кримінальному судочинстві. Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича: Правознавство. 2008. Вип. 474. С. 116–121.
12. Кулянда М.І. Особливості апеляційного провадження в порядку судового контролю в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2021. 251 с.
13. Чернушенко Є. А. Апеляційне оскарження в цивільному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Одеська національна юридична академія, Одеса, 2003. 22 с.
14. Омеляненко Г.М. Загальні умови апеляційного провадження в кримінальному судочинстві України та шляхи його узгодження з міжнародними стандартами. Міжнародне право і національне законодавство : зб. наук. пр. за заг. ред. В.Л. Чубірева. К. : КиМУ, 2003. Вип. 3. С. 104–114.
15. Сліпченко В.І. Апеляційне провадження в системі кримінально-процесуальних стадій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кан. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». К., 2007. 17 с.
16. Фідря Ю.О. Особливості провадження в суді апеляційної інстанції як контрольної стадії вітчизняного кримінального процесу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2012. Вип. 20, ч. 1, т. 4. С. 172–175.
17. Кіцен Н.В. Деякі теоретичні аспекти провадження із перевірки вироків та ухвал суду, що не набрали законної сили. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2013. Вип. 22, ч. II, т. 3. С. 111–114.

Zhuravlov O. Determination of characteristic features of appeal proceedings in the criminal process of Ukraine

In the article, the author analyzes the essence and features of appellate criminal proceedings. The author draws attention to the fact that in the criminal process, the appellate proceedings are also endowed with such a specific feature as the presence of indirect powers of the appellate court in relation to the court of first instance. Only the appellate court has the right to change or cancel the decision of the court of first instance. This procedure of judicial control guarantees the independence of the judiciary from the influence of any other natural or legal persons, as well as the independence of judges among themselves. Accordingly, although the appellate court, canceling or changing the court decision, may state an error or violation on the part of the lower court in the process of administration of justice, such a finding will not entail the responsibility to which the judges of the first instance could be brought (although such positions were actively discussed and continue to be discussed). Accordingly, judicial control by the appellate court, although it can be implemented by changing or canceling the court decision, does not directly affect the judges themselves. This circumstance distinguishes appellate control from other «standard» types of control.

And although the appellate court makes a decision in relation to the criminal proceedings, and not in relation to the court that made the relevant judgment, it can still establish the duties that must be fulfilled by the lower court. In this case, we are talking about cases when the appellate court annuls the court decision of the court of first instance and appoints a new trial. Although the trial will take place according to the rules and procedure provided by the criminal procedural law and within the limits of the indictment, and the appellate court does not have the right to interfere in the order of such a trial, the court of first instance will still take into account the circumstances that will be indicated in the court decision court of appeal. When overturning a verdict or decision, the appellate court necessarily notes in what exactly these or other procedural violations manifested themselves, which will directly or indirectly affect the new trial.

Key words: *criminal proceedings, appellate proceedings, appellate court, powers of the appellate court.*